

סימן יח

כיסוח קוצים כהכנה לחרישה

שאלה

את הקרקע. משום שרק ביפוי הקרקע עובר באיסור חרישה ולא בכיסוח עילי כג"ד.

אך משמע מהלשון "נתקווצה" — שהמדובר בדיעבד. אולם לכתחילה גם זה אסור. ומסתבר, דלא גרע מסיקול שאסור בשביעית כמבואר במשנה שביעית (פ"ד הל' א'): "בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים בתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חבריו הגס הגס".

משמע שההיתר הוא רק ליקוט עצים ועשבים גסים לצורך הסקה, וכן אבנים לצורך בנין. אך אם כוונתו לצורך הקרקע הדבר אסור. וכן בשבת ק"ג א': "המזרד זרדים... אם לייפות בקרקע כל שהוא". ומה שהתקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה, לא יועיל אצלנו, שכל ההיתר הוא שמלקט לצורכו, דהיינו שהוא צריך את הקוצים להסקה וכד'. אלא שכשעושה כן בקרקע של חבריו אין כוונתו לטובת הקרקע. אך בימינו שאין למלקט תועלת לצורכו, אלא רק לטובת הקרקע, גם כשעושה אצל חבריו הדבר אסור.

אלא שיש מקום לשאול, מה עדיף שיכסח את הקוצים לפני ר"ה, או שיכסח אותם אחר ר"ה, ואז אם יאסר עליו לעשות מלאכה בחוה"מ לא יוכל לזרוע גם בשמינית, ואז נאלץ להתיר לו לעשות מלאכה בחוה"מ משום דבר האבד. (אמנם אלו מגלחין במועד, הבא ממדינת הים ומבית השביה. ושם לא התירו לו אלא משום כבוד המועד, ובגלל שהיה אנוס לא יכול היה להתגלח

יהודי שהוביר את אדמתו כל שנת השמיטה רוצה לחרוש מיד במוצאי ר"ה כדי להספיק לזרוע לפני הגשמים ולפני חג הסוכות, בכדי שלא יצטרך לזרוע בחוה"מ. לשם כך עליו לכסח את הקוצים עוד לפני ר"ה. כיסוח זה אינו עוקר את הקוצים מהאדמה, ולא מכין את הקרקע לזריעה, אלא רק מיקל על החרישה אח"כ, האם מותר לעשותו בשמיטה?

תשובה

צ"ע אם כיסוח זה נחשב לחרישה או לא. במס' שביעית פ"ד מ"ב: "שדה שנתקווצה תיזרע במוצאי שביעית". ובירושלמי שני פירושים: א. ניטלו קוציה. ב. נחרשה. ופי' הרא"ש כי החרישה הראשונה היא להמית את הקוצים שצמחו בתוך התבואה. וצ"ע בכוונתו, האם כיסוח קוצים, דהיינו קיצוצם מעל פני הקרקע הוא שאסור, או שמא המתת קוצים היא פעולה יסודית יותר, דהיינו חרישה שמטרתה להמית את הקוצים. אך כיסוח קוצים בעלמא לא נאסר. ומסתבר מדבריו שכתב: "חרישה הראשונה להמית את הקוצים", שהמדובר בחרישה ממש, הנוגעת בגוף הקרקע, אלא שאינה פולחת את הקרקע, ורק ממיתה את הקוצים. אך כיסוח קוצים הנעשה מעל הקרקע אינו נחשב אפילו לתולדות החרישה, ולא נאסר.

ועיין רש"י ותוס' בכורות (ל"ד ב') דאיירי בקוצים תלושים, דאי במחברין לא תיזרע דאיכא אסורא דאורייתא בנטילתם שמיפה

בערב המועד, משא"כ כאן שהמדובר במלאכות שאינן צורך המועד, אך יש להתיר משום הפסד מרובה. שמי ששמר שמיטה כהלכתה ועתה יאלץ להוביר את שדותיו גם בשמינית, מסתבר מאד שדינו כפועל שאין לו מה יאכל, או מי שפרנסתו תלויה בדבר שאם לא יעשהו לא תהיה לו פרנסה — הר"ז כדבר האבד עיין בה"ל סי' תקל"ט ס"ה). והשאלה הנשאלת היא מה עדיף, לעשות מלאכה דרבנן בשביעית, או להתיר מלאכת דבר האבד בחוה"מ שהוא מהתורה אלא שמסרה הכתוב לחכמים.

ואולי יש לדמות זאת למש"כ בחיי אדם (כלל ס"ח ס"א) באנשי חיל יהודים שמאפשרים להם לבחור יום חופש, והשאלה היא האם לקחת את החופש מייד, בעיוהכ"פ, כדי שיוכל להניח תפילין, או שידחה את החופש למחרת, כדי שיוכל לצום ביוהכ"פ. שלדעתו מצוה דלמחר עדיף. ואף כאן י"ל שחוה"מ שהוא דאורייתא עדיף מזירוד בשביעית שהוא תרי דרבנן. אלא שהוא כתב שם שאם המצוה החמורה תקייה רק לאחר זמן חיישין שמא ימות ולא יוכל לקיים, ואז עדיף שיקיים את המצוה העומדת לפניו עתה. כי שתי האפשרויות הן תוך שבעה ימים ובתוך שבעה ימים לא אומרים שמא ימות. עי' שעה"מ (הל' סוכה פ"ד הט"ז). משא"כ בנ"ד שהמרחק בין שתי האפשרויות הוא יותר משבועיים, ובזמן כזה יש לחוש שמא ימות. ולפי"ז עליו להימנע מלכסח את הקוצים עכשיו ואינו צריך להביא בחשבון מלאכה שיעשה אח"כ בחוה"מ.

אלא שנלענ"ד שאין הנושאים שווים. שם המדובר במצוות שיקיים בגופו, תפילין ויוהכ"פ. אך בנ"ד העבירות שיעבור אינן תלויות בגופו. ואם ימות חלילה, הקרקע

תיעבד ע"י אחרים. היורשים למשל, גם הם יאלצו לעבד את הקרקע בחוה"מ, ואם הוא יכסח את הקוצים עתה, יוכל למנוע זאת. אמנם אפשר לטעון כלפי היורשים שאין הצדקה שיעבדו את הקרקע בחוה"מ. כי רק עתה הם ירדו לקרקע וההפסד שלהם אינו דומה למי שפרנסתו תלויה בקרקע זו כל השנים, ובשמיטה שבת ולא עיבד את הקרקע, שיש להתיר לו, אך ליורשים אין הצדקה כזו. מיהו, אם המשק הוא משק משפחתי, או קיבוצי, או שיתופי, אין לומר כן. וחוזר החשש שייאלצו לעשות מלאכה דאורייתא. וא"כ במקרה כזה יש מקום להתיר את כיסוח הקוצים בשביעית.

אלא שדברי החיי אדם תלויים במחלוקת בין הרדב"ז והחכם צבי עיי"ש בנשמ"א. ועיין שד"ח (אס"ד מע' יוהכ"פ סי' א' כך ט' עמ' 121 ואילך) שהדבר תלוי במחלוקת גדולה בין האחרונים אם מותר להעדיף איסור דרבנן ולעבור עליו עכשיו ע"מ למנוע איסור דאורייתא לאחר זמן, כגון להימנע מלהתענות בצום גדליה כדי להתענות ביוהכ"פ. ועיי"ש שבמקרה של יוהכ"פ יש מקום לומר שבפיקו"נ הותרה אכילה ביוכ"פ. כמו"כ אפשר לאכול פחות מכשיעור ולקיים בכך את התענית. משא"כ מלאכה בחוה"מ גם כשהותרה מפני דבר האבד לא הותרה לגמרי כמו פיקו"נ. ומצד שני המלאכה בשביעית היא מלאכה דרבנן בשביעית דרבנן. ומסתבר יותר לומר שעדיף לעבור על תרי דרבנן מאשר לדחות איסור דאורייתא.

ומכיון שהדבר שנוי במחלוקת פוסקים ויש כאן ספק נראה לומר שספיקא דרבנן לקולא, ויש להתיר את כיסוח הקוצים בשביעית ע"מ להימנע ממלאכת דבר האבד בחוה"מ.